

Ettrupvej

- to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder

Kamilla Fiedler Terkildsen

Viborg Stiftsmuseum 2006

Bygherrerapport nr. 12

Bygherre: Jens og Niels Møller Gram

ISBN 978-87-87272-60-5

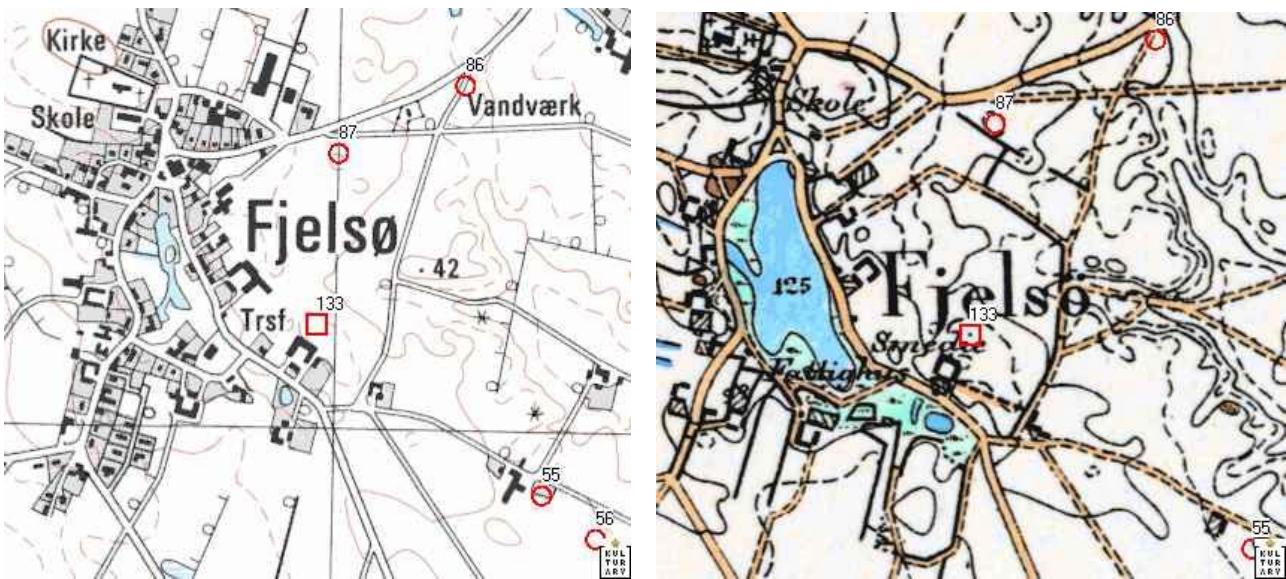
Indledning.

Når vi som arkæologer skal foretage en udgravning, sker det næsten altid fordi fortidsminder ødelægges på grund af anlægsarbejde. For at undgå denne ødelæggelse har vi med den nye museumslov fået mulighed for at komme med tidligt i planlægningen.

Som en led i dette får vi lange lister fra kommunerne med de kommende byggeaktiviteter, nogle er små, andre større – og langt fra alle vækker vores interesse

Når vi på Viborg Stiftsmuseum får sager om byggeri i Fjelsø, så er interessen dog straks vagt. Fjelsø er lidt populært sagt et område med ”høj risiko” for forekomst af ukendte fortidsminder. De dukker næsten op, hver gang vi sætter en skovl i jorden.

Der er mange høje i området, og ofte boede man relativt tæt på højene. Derfor dukker bebyggelserne nu ofte op, når vi laver undersøgelser forud for anlægsarbejde.

Figur 1. Gårdens placering i udkanten af Fjelsø. 4cm og 5cm kort fra DKC

Da gårdejerne Jens og Niels Møller Gram derfor i efteråret 2005 planlagde byggeri af såvel køresilo, kornlagerhal og gylletank var vores interesse derfor straks vakt, og vi tog kontakt til dem og fik lov at foretage en mindre forundersøgelse.

Hvor køresiloen skulle bygges, sås kun moderne forstyrrelser og enkelte ubestemmelige fyldskifter, men såvel gylletank og som kornlagerhal skulle ligge lidt højere i terrænet. Og sandelig, da vi begyndte at grave, viste der sig her og der små og store fyldskifter – sorte pletter i den lyse undergrund.

Umiddelbart gav det ingen systemer, men med lidt udvidelser fremkom der efterhånden, hvor gylletanken skulle være, en række stolpehuller samt hvad jeg gættede på var et ildsted. Hvor kornlagerhallen skulle placeres, afdækkedes en grøft og en del fyldskifter.

Der var altså ingen tvivl om, at der her havde været mennesker i oldtiden.

Ifølge den nye museumslov er det museets vigtigste opgave at arbejde for at bevare væsentlige fortidsminder for eftertiden. Vi snakkede derfor med bygherren, om det ikke var muligt at flytte anlægsarbejdet væk fra områderne med fortidsminder. Men da det ville være meget uhensigtsmæssig for den daglige drift, var det ikke muligt. Derfor var der ingen vej udenom – vi måtte foretage en egentlig udgravning

Aktivitetsområder fra bronze og/eller jernalderen.

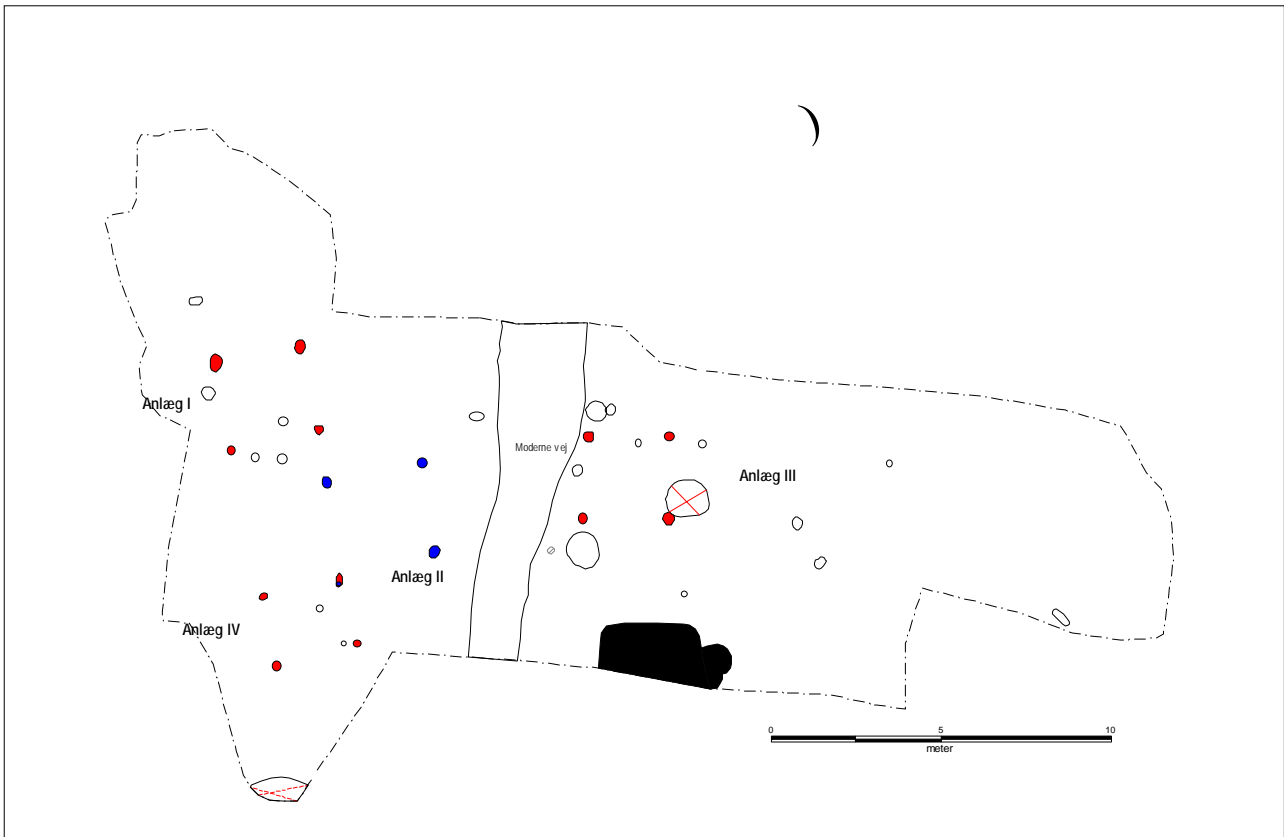

Figur 2. Felternes placering i forhold til gården.

Vi rømmede mulden af to mindre felter i de berørte områder og fik dermed et overblik over anlægssporene.

Det første felt lå nord for gårdens gamle bygninger, umiddelbart nord for den gamle gylletank.

I dette felt (figur 3) fandtes mange stolpehuller og enkelte gruber, som viste, at der havde været stor aktivitet i området.

Figur 3. Oversigtsplan over Felt 1

Det der i prøvegravningen blev tolket som et ildsted, viste sig at være en ”jordovn” (markeret med rødt kryds). Det vil sige, at man har gravet en grube, tændt et bål og varmet store sten i gruben. Dernæst har man f.eks. lagt en indpakket steg ned i gruben, dækket den til og ladet den stege ved varmen fra stenene i et par timer, hvorefter den var stegt og kunne tages op.

Denne type jordovn er især almindelig i bronzealderen, men der findes sjældent genstande i dem, som kan datere dem nærmere.

Figur 4. Jordovnen fra felt 1. Til venstre ses den afrenset i fladen Til højre er den snittet og her ses i bunden tydeligt askelaget fra den ild, der har skullet varme stenene op.

Ud over gruber og stolpehuller fra forskellige aktiviteter, kan der udskilles 3- 4 anlæg.

Der er således udskilt 4 4-stolpeanlæg, normalt beskrevet som staklader.

En staklade var en konstruktion, som bestod af de 4 stolper, som formentlig har båret et tag. Det er usikkert om der har været vægge. Staklade konstruktionen kendes fra bronzealderen og langt op igennem historien. Her kan have været opbevaret hø, halm kornneg e.l.

Figur 5. Eksempel på en "staklade". (Efter Zimmermann 1991)

Den almindeligste hustype i bronze- og jernalder var det treskibede langhus. Husene bestod af 2 rækker tagbærende stolper, som betød at det indre af huset opdelt i 3 dele på langs. Væggene har ofte været grenflettede, lerklinede vægge, og sporene af disse findes kun, hvor der er gode bevaringsforhold.

I den ene ende boede man selv i den anden ende var der stald til dyrene.

Anlæg I og IV kan være et nord-syd vendt, 3-skibet langhus, ca. 11-12m langt og 5m bredt.

Der kan også være tale om at Anlæg I og måske også Anlæg IV er den østlige ende af et langhus, der vender øst vest. Den øvrige del ligger så stadig under mulden.

Det er således utvivlsomt, at vi her har med et område at gøre, hvor der har levet mennesker. Det er sandsynligt, at vi kun har udkanten af et større bebyggelsesområde, der har ligget måske under den nuværende gård, måske vest og nordvest for det her undersøgte område.

Det er desværre ikke muligt præcist at bestemme, hvornår man var på spil i dette område. Jordovnen tyder på bronzealderen (1800-500 f.Kr), og fra den tid kan anlægene også stamme. Det er dog tydeligt, at man har været her over en længere periode eller af flere gange, således er der bl.a. gravet en stolpe ned i kanten af jordovnen. De kan altså ikke have været i brug samtidigt.

På baggrund af de fundne lerkarskår, som sandsynligvis er fra yngre bronzealder eller ældre jernalder, og jordovnene, der er almindelige i bronzealderen, er det således sandsynligt at aktiviteterne i dette område er foregået i yngre bronzealder (1000 – 500 f.Kr).

Det er muligt at aktiviteterne i felt 1 er samtidige hermed, men det kan altså ikke fastslås med sikkerhed.

Der kunne trods mange af stolpehullerne ikke med sikkerhed udskilles rester af beboelseshuse, sandsynligvis fordi det undersøgte område har været et aktivitetsområde i udkanten af bebyggelsen.

Det er muligt, at man ved fremtidige undersøgelser vil finde selve beboelsesområdet. Det er dog også meget muligt, at man dengang – som i dag – har valgt at slå sig ned, der hvor man fandt det mest egnet, nemlig på det højeste punkt i terrænet.

Der er ikke tvivl om, at området har været beboet over en længere periode, men om der har været som en kontinuerlig bebyggelse af området, eller om man er flyttet og er vendt tilbage vides ikke. Det kan heller ikke siges over hvor lang en periode, man har opholdt sig der, men andre steder har man boet op til en 1000-årig periode.

Ettrupvej i et lokalt perspektiv

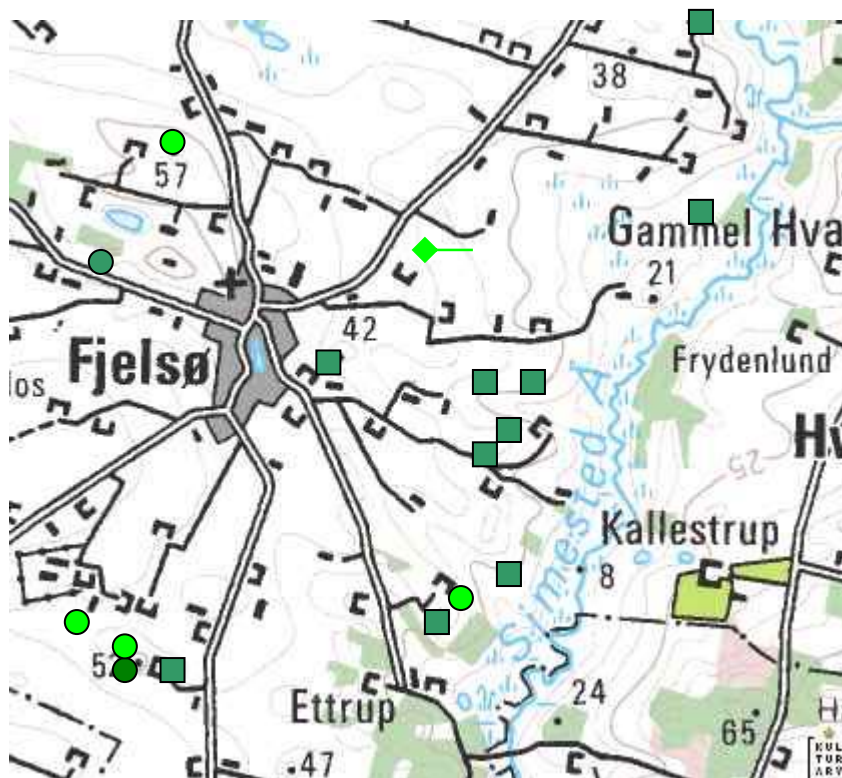
Med de undersøgte områder ved Ettrupvej 27, har vi fået endnu en lille brik i puslespillet om bebyggelsen i området omkring Fjelsø i bronzealderen.

I området øst for Fjelsø ned mod Simested å er der fundet ganske mange pladser på næssene langs åen. Bebyggelsen fra perioden synes således at have knyttet sig til åen, mens højene ligger på det højdedragene vest for næssene (se bygherrerapport nr. 5).

Der er kun en anden bebyggelse fra bronzealderen, der ligesom den her undersøgte, ligger inde på højdedraget, og til den bebyggelse er gravene tæt knyttet.

Til den her undersøgte bebyggelse kendes gravene ikke, men det kan muligvis skyldes, at mange af højene i området ikke er undersøgt, men blot fjernet, hvorved mange oplysninger kan være gået tabt.

Bebyggelserne ved Simested å er alle kun delvist udgravet, men fælles for dem er, at de har karakter af landsbybebyggelse, mens det her undersøgte aktivitetsområde nærmere synes at have tilhørt en enkeltgårdsbebyggelse. Så også på det område har undersøgelsen tilført ny viden om bronzealderens bebyggelse i området omkring Fjelsø.

Figur 8. Bronzealderboplads (grønne firkanter), gravfund fra æ. og y. bronzealder (grønne cirkler), helleristning fra bronzealder (grøn rhombe).

Relevant litteratur

Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid – Bronzealder

Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid – Ældre Jernalder

Bertelsen m.fl.: Bronzealderens bopladser i Viborg Amt

Ethelberg m.fl.: Det sønderjyske landbrugs historie. Jernalder, Vikingetid & Middelalder

Martin Mikkelsen: Teglværksvej, Bygum – en boplads fra ældre bronzealder. Viborg Stiftsmuseums Bygherre rapport nr. 5.

Diverse oplysninger:

Viborg Stiftsmuseums j. nr.:

VSM 09021

Lokalitet:

Ettrupvej 27, Fjelsø

Sogn, herred og amt:

Fjelsø, Rinds, Viborg

Dansk Kulturhistorisk Centralregister:

130901-133

Kulturarvsstyrelsens j. nr.:

2003-2123-0731

Bygherre:

Jens og Niels Møller Gram

Areal:

Under 1 ha.

Rendegravemaskine fra:

Klotrup Maskinudlejning v. Erik Nielsen

Deltagere i udgravningen:

Arkæolog Kamilla Fiedler Terkildsen VSM

Arkæolog stud. Sanne Boddum VSM

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Stiftsmuseum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen blev betalt af bygherren.

Om bygherrerapporter

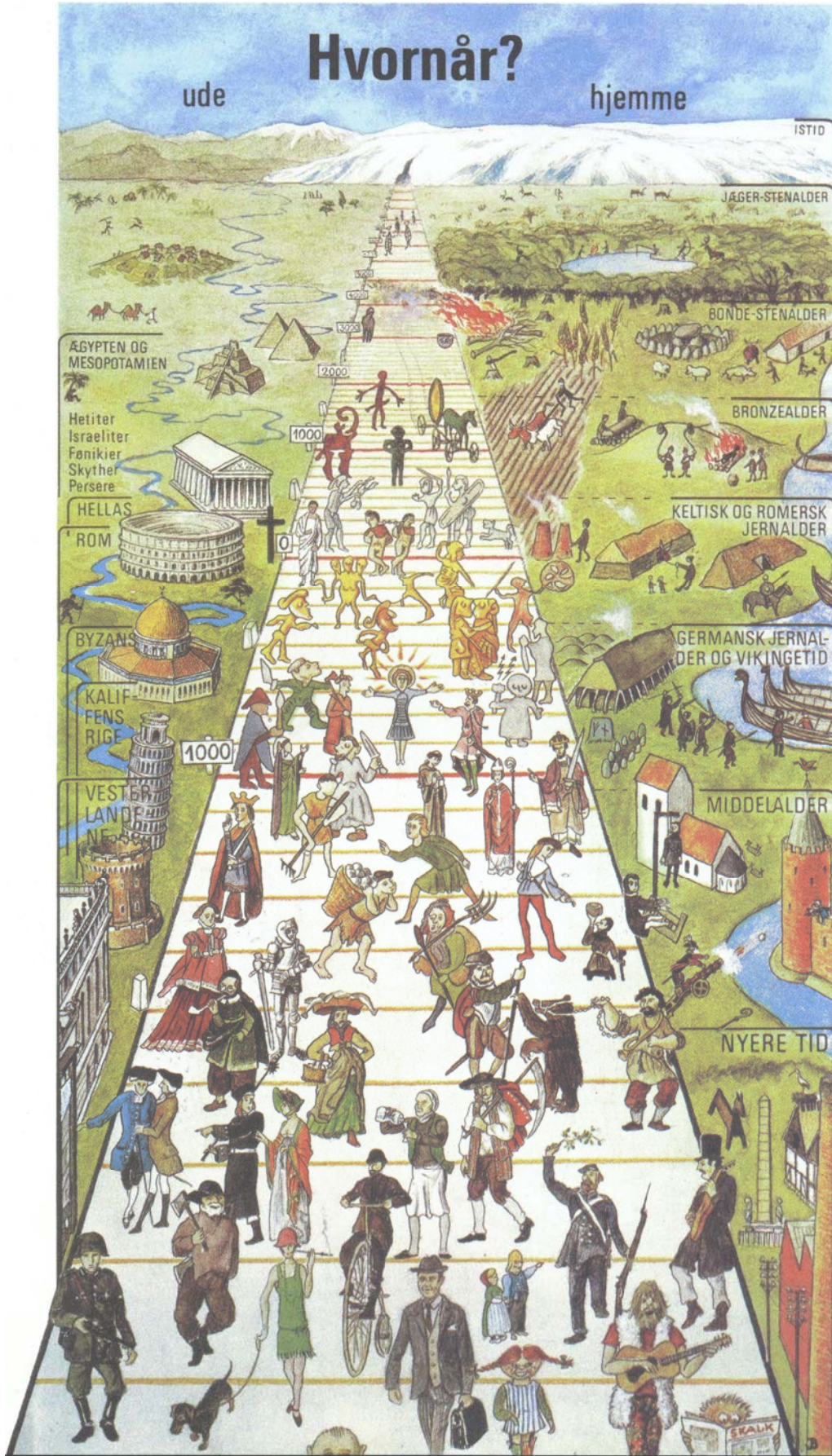
Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004
3. Brokbakken – en samlingsplads(?) fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. Under udarbejdelse.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Under udarbejdelse
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK